

---

mededelingenblad van het **SINT JOZEFKOOR**

JAARGANG 12 no 5 oktober 2002

Redactie:
Wim van Hugten

DONKERE TIJD MET LICHTENDE MOMENTEN

Nu de herfst begonnen is, wordt het leven donker... Pas hoorde ik van iemand die helemaal weg is van Scandinavië hoe het daar zit met het verschil tussen licht en donker. In de zomer bijna geen duisternis, en in de winter weer bijna niets anders dan duisternis. De Zweedse doorsnee mens heeft daardoor gemiddeld meer te kampen met depressiviteit dan de Nederlandse mens. Voor mij is het dus duidelijk dat ik blij ben niet in Scandinavië te wonen, ik vind het hier al meer dan donker genoeg.

Toch hebben al die winterfeesten daardoor een belangrijke functie. In die donkere maanden zorgen ze voor gezelligheid, warmte en glans. Mensen hebben het nodig om uit te zien naar het licht van lente en zomer.

Je kunt bij 'feesten' natuurlijk alleen aan de kerkelijke feesten denken. Ik denk echter ook aan andere feesten, zoals het Ceciliafeest, dat ook de duisternis van de herfst even verdrijft. Op weg naar winter en lente is het Ceciliafeest natuurlijk heel belangrijk voor een koor. Immers...veel energie vraagt de inzet met Kerstmis rond de jaarwisseling, en in de lente komt daar Pasen sneller achteraan dan je rationeel denkend zou menen. Gevoelsmatig gaat die tijd heel hard.

Een goed feest bindt mensen samen, geeft nieuwe energie en inspiratie en geeft mensen ook begrip voor elkaar. Je praat eens over iets anders dan strikt de verenigingszaken en leert wie de ander als mens is.

Daarom wens ik de koorleden die het Ceciliafeest organiseren veel succes! Ik hoop dat het weer een fijne dag wordt die ons allen goede moed en inspiratie geeft voor de serieuze feestdagen. Ik heb de datum in ieder geval al vrij gehouden in mijn agenda, en verheug er me op!

Hartelijke groet,

Pastoor Ard Smulders

ROOSTER

- za 26 okt rep
zo 27 okt 30e zondag door het jaar
Graduale: Unam
Mariamotet
- vr 1 nov **Hoogfeest van Allerheiligen**
18.30 uur: repetitie
19.00 uur: H. Mis
Alleluia: Venite
Vaste gezangen 8^e mis – Credo III
- za 2 nov rep
zo 3 nov 31^e zondag door het jaar
Graduale: suscepimus
- za 9 nov rep
zo 10 nov 32^e zondag door het jaar
Alleluia: Quinque
- za 16 nov rep
zo 17 nov 33^e zondag door het jaar
Alleluia: De profundis
- za 23 nov rep
zo 24 nov **Hoogfeest van Christus Koning – Ceciliafeest**
Vaste gezangen 8^e mis – Credo III
Alleluia: Potestas
Na Communio: Ego sum (697 of 743)
Uittocht: 4 antifonen van Cecilia
- za 30 nov rep
zo 1 dec Eerste zondag van de advent (Jaar B begint)
Alleluia: Ostende
Rorate Caeli (nr 843)
- za 7 dec rep
zo 8 dec Tweede zondag van de advent
Alleluia: Laetatus
Rorate Caeli

- za 14 dec rep
zo 51 dec Derde zondag van de advent
Alleluia: Excita
Rorate Caeali
- za 21 dec rep
zo 22 dec Vierde zondag van de advent
Alleluia: Veni
Rorate Caeli

ONZE JARIGEN

Onze jarigen in november en december zijn:

9 november   Eefje Bastiaans
31 december   Jos Leenen

Bestuur, dirigenten en leden feliciteren u van harte en wensen u een fijne verjaardag toe.

DE GREGORIAANSE MUZIEK

4) De cadensgroep of tonaliteit vervolg:

Bij de bestudering van de lijst van Gregoriaanse kerktönen in de vorige publicatie, heeft u de toonladders met de a, b en c als grondtoon gemist. Dit komt omdat in het kerktoneel systeem hoofdzakelijk op grond van identieke cadensgroepen die drie toonladders ondergebracht zijn als plagale ladders. Middeleeuwse musici hebben later aan de Gregoriaanse ladders, voor andere muziek doeleinden, wel de a en c - ladder met a en c als grondtoon in hoge en (lage) ligging toegevoegd respectievelijk onder de benaming (hypo) aeolisch en (hypo) jonisch. Verwarrend? Nee, want niet de omvang van een melodie bepaalt tot welke toonladder zij behoort, maar de slottoon of finalis en die verschilt met de Gregoriaanse toonladders.

Ook binnen de Gregoriaanse modi zijn er twee met dezelfde omvang d - d en wel de eerste en de achtste modus. Maar ook hier verschilt de finalis of slottoon zoals de lijst met Gregoriaanse kerktönen laat zien.

Dat de slotnoet van een melodie bepalend is voor de modus weten wij ook uit uitspraken van onder anderen de Benedictijner monnik Guido van Arezzo (rond 1000): "Elke melodie behoort tot en valt onder de regels van die kerktoneel, welke toon op het laatst gehoord wordt", en Engelbertus (begin 14^e eeuw) die het zo uitdrukt: "Het slot van een melodie is doorslaggevend voor haar soort en karakter".

Dit doet al vermoeden dat modi binnen een melodie kunnen veranderen. Onze dirigent Gregoriaans heeft hier de afgelopen periode verschillende keren op gewezen. Over een belangrijke oorzaak van die veranderingen heb ik het al gehad: muziek was er vaak eerder dan de theorie. Ook dichterlijke vrijheid of onkunde van de componist nadat de theorie er was, kan oorzaak zijn. Het binnen een melodie veranderen van toonaard noemt de muziekwetenschap: **moduleren**. Als een melodie binnen een modus overgaat van de ene cadensgroep naar de andere, dan spreekt men **niet** van modulatie. Eindigt een muzikale zin (bij grote rusten te zien aan een enkele of dubbele deelstreep over de volle hoogte van de muziekbalk) met een modus vreemde cadens pas dan is er sprake van een verandering van de toonaard van de melodie.

De **tonaliteit** van een **halve toon** cadensgroep benoemt men met de twee tonen die de halve toonafstand omsluiten. Zo spreken wij van mi – fa, ti – do en la – te u tonaliteit.

De **tonaliteit** van een **hele toon** cadensgroep benoemt men met zijn grondtoon sol of do. De laatste komt alleen voor als in de melodie alle ti's consequent door een te u zijn vervangen. Op het waarom kom ik nog terug.

Is het begrip hele toon cadensgroep niet in strijd met de voorwaarde van reine kwart waar eerder over gepubliceerd is? Nee, want de cadensgroep valt niet samen met de eerste (authenticus) of tweede kwart (plagalisch) maar is één toon naar

beneden verschoven. De halve toon moet in de kwart vóórkomen om rein te zijn. Dat vooral de cadens de tonaliteit bepaalt is duidelijk te zien aan de vijfde modus. Op grond van de klassieke spelregels had deze modus er niet mogen zijn, omdat de eerste kwart van de authenticus niet rein maar **overmatig** is (drie hele toonafstanden in plaats van twee en een halve). Toch zijn er veel Gregoriaanse melodieën juist in deze modus geschreven, en die ook nog recht doen aan de klassieke uitgangspunten. Gedoogbeleid: ja maar ook inventiviteit en groot kunstenaarschap van de componisten. Door de vierde trap (ti) zoveel mogelijk te mijden en de melodie te concentreren op de fa – la – do intervallen hebben de latere componisten dit probleem elegant en kundig opgelost. Alleen als de melodie echt niet zonder kan, wordt de ti of incidenteel de teu gebruikt als daarmee het slot een vloeiender verloop krijgt.

De fa plagalis ladder in de vijfde modus (de huidige 6^e modus) heeft met dit manco minder moeite, omdat de eerste kwart van die ladder wel voldoet aan de spelregels en in dit type ladder de melodie zich meer concentreert rond de centraal gelegen grondtoon (c) dan om de dominant (a) zoals bij de authenticus ladders het geval is. Maar ook hier zijn componisten, als het niet anders kan, zeer prudent met de ti of teu omgesprongen.

Bij de paragraaf over Diatoniek schrijf ik dat de natuurlijke of diatonische toonladder twee halve toonafstanden heeft en dat er later een derde: la - teu aan toegevoegd is. Toch ligt de zaak gecompliceerder en is die opmerking niet helemaal correct. De derde halve toonafstand is niet zo zeer toegevoegd dan wel een noodzakelijk kwaad als gevolg van het gekozen systeem. Doordat de Gregoriaanse modusleer de la, ti en do - ladders niet als authenticus of oorspronkelijke ladder indeelt, maar onderbrengt respectievelijk bij de re, mi en fa ladders, ontstaat het probleem dat bij het transponeren van bijvoorbeeld melodieën in de la-ladder naar de re-ladder wel is waar de centrale kwint en ook de cadens hetzelfde zijn, maar niet de kwarten wat betreft de toonafstanden. De plagale la-ladder begint het kwart met een halve toon, de plagale re-ladder met een hele toonafstand. Schematisch weergegeven:

	½	1	1	1	½	1	1	½	1	1	]											
La ladder:	mi	-	fa	-	sol	-	la	-	ti	-	do	-	re	-	mi	-	fa	-	sol	-	la	]
	<	1 ^e kwart						>	<	3 ^e kwart						>	]					
				<	kwint				>					]								
	1	½	1	1	½	1	1	1	½	1	]											
Re ladder:	la	-	ti	-	do	-	re	-	mi	-	fa	-	sol	-	la	-	ti	-	do	-	re	]
			<	cadens						>			]									
La ladder	½	1	1	1	½	1	1	½	1	1	]											
getransponeerd:	la	-	teu	-	do	-	re	-	mi	-	fa	-	sol	-	la	-	teu	-	do	-	re	]

Wordt vervolgd.

Antoon Wijnen